

VREDE IN EUROPA, MET ALLE GEWELD

Bijeenkomst *Pax Christi*

Utrecht, 21 juni 2022

Het is alsof ons lichaam is veranderd in een groot oor: we luisteren de hele dag met volle aandacht naar alles wat er om ons heen gebeurt. Vanwege de talloze explosies en beschietingen zijn we naar de veiligheid van onze kelder verhuisd, De kamer waar we in de winter onze geweekte groenten bewaren. Dit is eigenlijk ons tweede huis geworden. Mijn dochter heeft deze kamer versierd met kerstlampjes, om ons hier wat meer thuis te voelen.

Een lichaam dat verandert is een oor en een dochter die de schuilkelder versiert, het raakte me. Het waren de woorden van een van onze partners net na het uitbreken van de oorlog.

Mijn naam is Miriam Struyk en ik ben directeur programma's bij PAX. Ik hoorde een wetenschapper laatst zeggen dat uit onderzoek blijkt dat de publieke aandacht tijdens een oorlog na 3 maanden echt wegzakt. Vandaag blijkt hier het tegendeel. Belangrijk om in dialoog te gaan over hoe we de ons zo geliefde vrede dichterbij kunnen brengen. En mocht u meer willen weten over de dilemma's die ik ervaar bij deze oorlog, er liggen daar kopieën van een artikel dat ik voor Tijd en Taak schreef.

Ik zal over drie zaken iets zeggen:

1. Over het werk van PAX in *Oekraïne* en ons standpunt.
2. Over absolutisme en mijn geel blauwe ongemak
3. En afsluiten met enkele vragen voor de EU, maar ook voor de vredesbeweging

1. PAX is sinds 2014 actief in Oekraïne.

We werkten er met de VNG aan lokaal bestuur, met partners aan interreligieuze dialoog, sleurden aan het Minsk proces, versterkten het maatschappelijk middenveld en deden en doen onderzoek naar de inzet van explosieve wapens en de impact van het conflict op milieu. Na 24 feb ging een deel van dat werk door, maar uiteraard in een andere context. Zo spreken we nu kritiek uit op Patriarch Krill en organiseren we met de vredesambassades stiltekringen. We, lees mijn collega's Marieke en Cinta, zijn sinds het uitbreken van de oorlog vrijwel dagelijks in contact met onze partners in Oekraïne om hen morele steun, advies en financiële hulp te bieden. Mijn collega Marieke was onlangs weer in *Oekraïne* en Cinta, hier aanwezig, vertrekt morgen. Er zijn is belangrijk en ik ben dan ook dankbaar dat zij dit namens PAX willen doen.

24 Februari dus... de dag dat deze voorspelde, en gek genoeg toch nog onverwachte oorlog uitbrak, kwamen we als collega's bijeen. Verbijsterd dat Rusland dit deed. Tuurlijk we hadden het kunnen weten, gezien de uitspraken van Poetin over de jaren heen, maar tussen weten en beseffen en het echt tot je laten doordringen zit een verschil.

Maar onze uitgangspunten waren snel helder.

1. Burgers staan centraal en moeten beschermd worden.

2. Oekraïne is een soevereine staat, heeft het dus het recht zichzelf te verdedigen en haar vraag om wapens is legitiem.
3. Dit is een daad van agressie vanuit het Russische regime (en niet haar burgers), en de oorlog is niet iets dat Oekraïne of het Westen over zichzelf heeft afgeroepen.
4. Oekraïne moet Europees perspectief geboden worden.

Er zijn uiteraard experts, organisaties of kerken die net als wij duurzame vrede willen, maar een andere afweging maken en menen dat Oekraïne niet verder bewapend moet worden, of zo snel mogelijk moet onderhandelen, of zelfs dat Rusland een gouden brug aangeboden moet worden. Debat is goed, maar PAX is van mening dat het aan Oekraïne is om de keus te maken **wanneer** ze wil onderhandelen en tot **welke concessies** ze bereid is. Dat is niet aan het Westen. Oekraïne moet dus in de *driving seat* zitten, al zijn we niet naïef en zien we ook dat het Westen mede dankzij de wapenleveranties, de keuzemogelijkheden van de Oekraïense regering beïnvloedt. En zoals bekend oorlogen worden meestal gestaakt als er op het slagveld niet veel meer te bereiken is, als mensen oorlogsmoe zijn. Cynisch, maar wel realiteit.

Wat zijn de scenario's nu? Wordt het een jarenlange slijpende patstelling? Zeg maar een loopgravenoorlog, een artillerie oorlog waarbij meter voor meter, en dorp voor dorp terrein gewonnen en verloren wordt?

Of besluit Oekraïne te gaan voor de bijna volledige overwinning? De VS en het VK spreken ook wel in die termen, iemand zei laatst het Westen gaat met de oorlog door tot de laatste Oekraïense soldaat gesneuveld is... Maar al zou volledige herovering volgens internationaal recht mogen, de vraag is wel tegen welke prijs, hoeveel levens gaan er dan nog verloren? En stel je voor dat dit ook de Krim inhoudt, komt de nucleaire dreiging dan niet nog dichterbij? Zelensky ziet mijns inziens deze gevaren en geeft ook regelmatig aan dat de Oekraïense vastberadenheid ook grenzen heeft. Waarschijnlijk wil hij doorgaan tot hij een zo sterk mogelijke positie op het slagveld heeft en daarmee de best mogelijke positie aan de toekomstige onderhandelingstafel.

Maar wellicht doet Oekraïne er goed aan om niet alleen te kijken naar haar positie op het slagveld, maar ook naar haar politieke positie. Deze oorlog heeft Oekraïne tot een politieke natie gesmeed die veel goodwill geniet in het Westen. Die zal niet eeuwig duren. Zelensky kan om deze reden wellicht ook geneigd zijn sneller over te gaan tot een wapenstilstand en een akkoord. Niemand weet hoe de komende dagen, maanden of jaren er uit zien, maar de wanhoop en ellende is enorm en er sterven dagelijks vele burgers en soldaten, aan beide kanten.

2. Absolutisme en geel en blauw ongemak.

Woorden doen ertoe en ze beangstigen me. In het VK en de VS, maar soms ook in NL, het lijkt soms wel alsof het niet meer over mensen gaat, maar om een wedstrijd die we moeten winnen. Het is dag zoveel van de oorlog en we, wie dat dan ook moge zijn, zijn aan de winnende hand. De goeden zijn heroïsch en kritiek op hen is ongepast. En de slechten zijn het absolute kwaad en in die soms heilige termen wordt er ook over gesproken.

Deze retoriek en het absolutisme waarmee ze gepaard gaat, voelt ongemakkelijk en gaat voorbij aan burgers in Oekraïne en Rusland. Het kiezen voor solidariteit met en steun aan Oekraïne in deze oorlog vind ik de enige logische keuze. Maar dat betekent niet dat je geen oog moet houden voor de misdaden begaan door Oekraïense soldaten en gelukkig is er in Oekraïne zelf nog soms kritiek op Zelenski en de regering. En steun aan Oekraïne moet hand in hand gaan met mededogen met Russische burgers en met onmetelijke bewondering voor degenen die het aandurven om daar hun stem te laten horen. En je kunt in deze omstandigheden wapenleveranties aan Oekraïne legitiem vinden en tegelijk kritiek hebben op verdere militarisering van het Europees vrede en veiligheidsbeleid.

Kortom, kijk uit met woorden, kijk uit met frames. En over frames gesproken, er wordt vaak gezegd dat we in een oorlog zitten tussen autocratie versus democratie. In essentie klopt dit wel, al heb ik moeite met dergelijke binaire ideologische frames, met schema's die als onafwendbaar worden geportretteerd. Maar mijn eigen ongemak, ik loop niet graag met vlaggen en heb angst voor heldenverering zoals dat nu gebeurt rondom Zelensky, is niet zo relevant. Wat wel relevant is dat dit frame de zwaktes van het westen verbloemt. Democratie vs. autocratie, het klinkt simpel. Maar is dat echt zo? Dat we te maken hebben met een autoritair regime is klip en klaar. Maar laten we niet uit het oog verliezen dat ook de democratie in het westen onder druk staat.

De westerse, multilaterale, op regels gebaseerde, internationale orde is niet langer de maat der dingen. Het idee van *Wandel durch Handel*, autocratische landen veranderen door economische banden met het Westen, heeft gefaald. En de grootste bedreiging voor het Westen is wellicht het Westen zelf. De autoritaire wind komt niet alleen van buiten. Het populisme, de groeiende steun voor extreemrechts, Trump, Brexit, de rechtsstaat in Polen en Hongarije, het is zorgwekkend.

Het dedain waarmee sommigen, soms ook onze PAX partners praten over de EU, komt deels omdat de EU-lidstaten niet trouw waren aan eigen idealen. Er is al lang onvoldoende sprake van een waarden gedreven politiek. De EU-lidstaten hebben te lang gegokt op de zgn. stabiliteits kaart, op het financieren van autocratische regimes met oliedollars (en ook nu betalen EU-lidstaten nog miljoenen Euro's per dag aan Poetin).

De EU sloot deals om vluchtelingen buiten te houden, en holde zo haar geloofwaardigheid verder onderuit. Veel te vaak draaide het om de korte termijn en namen we de nevenschade voor lief om ons eigen comfortabele wereld veilig te stellen.

3. En zo kom ik als vanzelf bij mijn laatste punt, de lange termijn vragen voor Europa.

1. De EU moet serieus werk gaan maken van een waarden gedreven buitenlandbeleid, incl. een Europees veiligheid en defensiebeleid. Het lijkt nu allemaal in een sneltreinvaart te gaan. Maar al is wapens leveren aan Oekraïne legitiem, wapens zijn nooit de oplossing. En laten we niet de denkfout maken dat als we in Europa al eerder onze defensie uitgaven hadden verhoogd, Poetin Oekraïne niet was binnengevallen. We moeten dus voorkomen dat Europa nu alles door een militaire lens gaat bekijken. PAX uitte voor de oorlog al kritiek in Den

Haag en Brussel op het nieuwe European Peace Facility, een fonds van miljarden euro's voor train en equip programma's waar ook ter wereld. Maar nu we a.d.h.v. deze oorlog zien dat je daar dus zomaar, ook retroactief, je bonnetjes voor wapenleveranties naar toe kunt sturen, zijn we extra op onze hoede.

2. Er moet opnieuw nagedacht worden over *Responsibility to Protect* en modaliteiten om burgers in oorlog te beschermen. De VN is volledig verlamd, en ik weet manieren om burgers in oorlog te beschermen zijn weerbarstig, maar toch mag het denken niet stil staan. Ook niet bij de vredesbeweging overigens.
3. In ons bredere denken binnen de EU en de NAVO, moet ook al nagedacht gaan worden over hoe verder met Rusland. Hoe deze oorlog ook afloopt, Rusland moet uiteindelijk weer een rol krijgen in de brede veiligheidsarchitectuur.
4. Nucleaire ontwapening: terwijl wij hier spreken is vandaag in Wenen de eerste meeting of state parties in Wenen aan de gang. Hier praten staten (en organisaties als PAX) voor het eerst over het nieuwe verdrag tegen kernwapens. Meer dan ooit is inzet op nucleaire ontwapening, maar ook op non-proliferatie belangrijk. De oorlog laat immers zien hoe onbeheersbaar kernwapens zijn. En de EU moet blijven inzetten op de Iran deal en niet meegaan in de Poolse wens tot stationeren van NAVO-kernwapens op Pools grondgebied.

Wensdenkend zou de oorlog een nieuw momentum kunnen opleveren voor de EU. Misschien brengt het Europa echt terug naar haar kernwaarden. Misschien vanuit idealen, misschien vanuit verlegenheid door de speeches van Zelensky die een sterk appel doen op een Europa, een Europa dat we misschien zelf wat uit het oog waren verloren.

Maar ook de vredesbeweging moet aan de bak. Ook wij hebben te lang instrumenteel naar de EU gekeken vanuit de vraag wat de EU kon betekenen voor conflictgebieden in het MO of Afrika. PAX gaat werken aan een nieuwe visie op Europa, op de EU en de vraag hoe een EU- toetredingsproces minder technisch en meer van binnenuit kan worden gesteund.

Maar belangrijker dan een nieuwe visie, we willen het gesprek over Europa weer gaan voeren, met onze Pax Christi partners in Europa, met andere Ngo's, met nieuwe partners, met U. We zullen volop inzetten op de democratisering van het vrede en veiligheidsdebat in Europa. Want alleen als je van onderop denkt en handelt bouw je hier een fundament voor. Want laten we eerlijk zijn, ook PAX heeft achterstallig onderhoud te doen. Maar het is wel de oorsprong van ons vredeswerk. Hopelijk kunt u ons hierbij helpen.

Miriam Struyk 21/6/22